

„A termelékenységet a jövőben a tudás fogja húzni”

Interjú Dr. Jámbor Attilával, a Budapesti Corvinus Egyetem Agrobiznisz Tanszékének vezetőjével

„4 millió euró összköltségvetésű H2020 projekt konzorciumvezetője lesz a Corvinus. 2020. december 15-e jelentős pillanat a Corvinus nemzetközi kutatásainak történetében: sikerült elnyerni az Egyetem első olyan *Horizon 2020* projektjét, amelyben konzorciumvezetőként veszünk részt. A Corvinus által vezetett 14 tagú nemzetközi konzorcium 11 országból innovatív megközelítésben vizsgálja a nemzetközi kereskedelem és a fenntarthatóság közötti kapcsolatokat a 4 millió euró összköltségvetésű, 48 hónapos TRADE4SD projektben. A pályázat az értékelés során kiemelkedően magas pontszámot, a lehetséges 15 pontból 14,5 pontot kapott.

A projekt alapvető újdonsága, hogy a kereskedelem és a fenntarthatóság közötti kapcsolatokat integrált szemléletben, újszerű kvantitatív és kvalitatív kutatási technikák segítségével, szakpolitikai ajánlásokat megfogalmazva kutatja a széles értelemben vett társadalom aktív bevonásával. A konzorcium vezetésén túl a Corvinus csapata az elméleti megalapozottságért, a kereskedelem és a fenntartható fejlesztési célok közötti kapcsolatok feltárásáért és számszerűsítéséért, valamint a társadalmi kérdések kereskedelem-alapú modellezéséért felel.” (Hírek, Budapesti Corvinus Egyetem)

A projekt szakmai koordinátora az Agrobiznisz Tanszék vezetője, Dr. Jámbor Attila, akivel ebből az alkalomból interjút készítettünk. Az interjú során nemcsak a pályázatot, hanem a mezőgazdaság technológiai fejlődését, és ebben az európai mezőgazdasági fejlődés előtt álló kihívásokat is érintettük.

Trautmann László: *A nyertes pályázat a kereskedelem és a fenntarthatóság közötti kapcsolatot fogja vizsgálni. Ez azonban nem ellentétes a kereskedelmi szempontokkal? Hiszen a kereskedelem a fogyasztás növelésében és a minél magasabb költségű fogyasztásban érdekelt, míg a fenntarthatóság a kevesebb és olcsóbb fogyasztásról szól. Hogyan lehet a kereskedelmet a fenntarthatóság felé ösztönözni a szabályozási eszközökön (azaz a tiltáson és engedélyezésen) kívül? Lehet-e támaszkodni a kereskedők ethoszára? Van-e szerepe a kereskedők kultúrájának ebben a folyamatban, vagy a kereskedők kultúrája csak a profit?*

Jámbor Attila: A pályázat mögött meghúzódó egyik alapgondolat, hogy a kereskedelem sokféleképpen képes befolyásolni a fenntarthatóságot, és alapvetően a kereskedelempolitikai eszközök alkalmazásának mikéntjén múlik, hogy milyen irányú lesz a változás. A 2030-ra kitűzött Fenntartható Fejlődési Célok teljesülésében kiemelt szerep jut a kereskedelemnek, hiszen egy jól megválasztott kereskedelempolitikai intézkedés sok deklarált célban képes javulást előidézni. Ha felülkerekedünk a hagyományos liberalizáció (engedélyezés) versus protekcionizmus (tiltás) vitán, akkor belátható, hogy nemcsak a kereskedelem mennyisége, hanem annak összetétele, valamint minősége is fontos szempont. A kereskedelem ma már nem egy zéró összegű játék, ahogyan még a merkantilisták feltételezték, sok olyan eset létezik, amikor a kereskedelem által mindkét fél nyer. A globalizáció terjedésével jelentősen átalakult a kereslet és ma már nem a fogyasztás mennyisége, hanem szerkezete, összetétele a meghatározó. A fejlett világ fogyasztói szeretnének minél nagyobb választékban hozzájutni az általuk vágyott termékekhez, és egyre fontosabb szempont az is, honnan származik az adott termék, mennyire fenntartható a termelése és a fogyasztása. A

fejlődő országok fogyasztóinak pedig kiszámítható árú és minőségű termékekre van szükségük folyamatos ellátás mellett.

A kereskedők kultúráját is számos tényező befolyásolja a fogyasztói igények átalakulásán és a szabályozó eszközökön keresztül. Habár nyilvánvaló, hogy a profit a piacgazdaságban továbbra is elsődleges szempont, számos tényező árnyalja az összképet. Gondoljunk például arra, hogyan reagál egy átlagos fogyasztó, ha megtudja, az általa fogyasztott termék miatt a helyi lakosok életszínvonala romlik akár a környezetszennyezés, akár a rossz munkakörülmények, a kizsigerelő bérek, akár a társadalmi feszültségek miatt. A fenntarthatóság szempontjai jelentős mértékben átalakítják a globális kereskedelmet, beleértve az agrárkereskedelmet is. Nem véletlen, hogy egyre több kereskedő „reklámozza” portékáit olyan jelzőkkel, mint „fenntartható”, „környezettudatos”, „fair”, „újrahasznosítható” és „egészséges”.

T. L.: A kereskedelmen belül kiemelt szerepe van az agrártermékek kereskedelmének. Hogyan tudja vezetni az agráriumban, a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban a kereskedelem a termelést? Jó-e, ha a kereskedelem vezeti a termelést? A pályázat egyik erőssége volt az együttműködés a civil szervezetekkel. Mi lehet a szerepük a civil szervezeteknek a két szempont összehangolásában? Európában különösen erősek ezek a civil szervezetek. Van-e európai sajátossága ezeknek a szervezeteknek? Sokan érvelnek amellett, hogy egy-egy ilyen szervezet valójában egy-egy nagyvállalat meghosszabbított keze. Érvényesnek tartja ezt az állítást?

J. A.: A modern közgazdaságtan egyik alaptétele, hogy a kereslet „húzza”, „vezeti” a termelést és nem fordítva. Ebben a folyamatban a kereskedelem közvetítő eszköz, ugyanakkor a globalizáció miatt egyre nő a jelentősége. Ma már természetes egy átlagos fogyasztó számára bárhol a világon, hogy élelmiszerfogyasztásának csak egy része származik helyi termelésből. A földrajzi és klimatikus adottságok miatt elképzelhetetlen, hogy egy ország mindenfajta mezőgazdasági alapanyagot egymaga állítson elő és ezzel teljesen önellátóvá váljon. Sokszor egyébként már nem is gondolunk bele, hogy egy átlagos reggelenk alapanyagai milyen távoli országokból származnak. Az Európai Uniónak, mint a világ legnagyobb agrárkereskedelmi központjának a szerepe a globális fenntarthatóságban kulcsfontosságú, hiszen erejénél fogva az európai közösség kereskedelempolitikájának fenntarthatóbbá tételével számos ország gazdasági, társadalmi, környezeti viszonyait képes befolyásolni. Egy olyan egyszerű döntéssel például, hogy mely országok mely termékei előtt milyen feltételekkel nyitja meg a közös piacot, rendkívül nagy helyi hatásokat érhet el. Vásároljunk-e nem fenntartható termelésből származó alapanyagokat és élelmiszereket? Előállítsunk-e egy terméket mi itt Európában vagy inkább vásároljuk meg, befolyásolva a nemzetközi élelmiszerkeresletet és -kínálatot?

A civil szervezetek szerepének hangsúlyozása, a „társadalmi egyeztetés” valóban a pályázat egyik erőssége, válaszul a kiírásban foglalt és elvárt hatásokra. Az Európai Bizottság szeretné jobban megérteni, vajon az egyes civil szervezetek, politikusok, kutatók és tudósok milyen véleménnyel vannak az agrárkereskedelem és a fenntarthatóság viszonyáról. Ennek egy része egyfajta helyzetkép feltárása, hogy kik is ők, pontosan milyen érdekeket is képviselnek és mik az elképzeléseik a kereskedelem, illetve a fenntarthatóság kapcsolatáról, valamint milyen intézkedéseket látnának hatékonynak a jövőre nézve. Mindezen túlmenően a „társadalmi egyeztetés” folyamata magában foglalja a projekt eredményeinek bemutatását, illetve az azokra adott visszacsatolást is meghatározott időközönként. A civil szervezetek kulcsszerepet kapnak a kereskedelem és a fenntarthatóság viszonyának összehangolásában a projekt során, hiszen a projekt eredményei és saját érdekeik mentén jól ki fog rajzolódni, milyen döntések lehetnek hosszú távon sikeresek és melyek lennének kontraproduktívak.

A civil szervezetek bevonása a döntéshozatalba egy erősen európai jelenség, ennek különösen Nyugat-Európában van nagy hagyománya és kultúrája. A civil szervezetek valóban „a társadalom hangjaként” sok mindent képesek elérni lobbijuk és nagyszámú tagságuk által. A civil szervezetek egyik legfontosabb döntéseket befolyásoló eszköze a lobbizás, ez egy természetes folyamat, melyben persze nagyvállalati érdekek is megjelenhetnek.

T. L.: *A mezőgazdaság és az élelmiszeripar komoly technológiai átalakulás előtt áll éppen a klímaváltozással összefüggésben. Hogyan lehet összefoglalni ezt az átrendeződést, és mit jelent az állattenyésztés és növénytermesztés szempontjából, illetve a növénytermesztésen belül az egyes gazdálkodási ágak (szántóföld, kert, legelő) tekintetében? A termelékenységet az agráriumban mi fogja húzni a következő időszakban: a gépesítés, a vegyszerhasználat vagy az infokommunikációs szektor?*

J. A.: A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban valóban óriási átrendeződés megy végbe a technológiai fejlődés következtében, sokan az Ipar 4.0 agráriumban való megjelenéséről beszélnek a téma kapcsán. Manapság már tény, hogy az agrárium jövője nem képzelhető el digitalizáció nélkül – aki ebből kimarad, vagy nem tud a fejlődéssel lépést tartani, annak versenyelőnye csökken, vagy elenyészik. A fejlődés ugyanakkor nem egy öncélú, önmagáért való jelenség - a kihívás egyértelmű, 2050-re 9-10 milliárd embert kell élelmeznünk ugyanazon a bolygón, ahol 60 éve még a 3 milliárd ember is soknak számított. Ráadásul a népességnövekedés nagy része azokban a fejlődő országokban zajlik, ahol egyébként is problémás az élelmezés helyzete. Más szavakkal a környezet további terhelése nélkül, de egyre inkább annak megóvása mellett kell több élelmiszert termelni.

Erre a kihívásra az egyik legjobb válasz a digitalizáció. A technológiai fejlődés egyértelmű velejárója már most is a termésmennyiségek és a hozamok növekedése a növénytermesztésben és állattartásban egyaránt. Nézzük csak meg, mennyi gabona termett egy hektár területen 100 éve és mennyi terem most, vagy hasonlítsuk össze, egy átlagos tehén mennyi tejet adott az 1900-as évek elején és mennyit ad ma – átlagban közel négyszeres a különbség. A digitalizáció ugyanakkor nemcsak a termelési technológiáknál, hanem maguknál a termelési alapoknál is megjelenik, gondoljunk csak például a vetőmagok piacain történt fejleményekre az utóbbi években. Ezzel párhuzamosan egy átlagos gazda/farmer élete is jelentősen átalakul, hiszen a különböző gépek/eszközök operatív működtetése helyett inkább a hosszú távú tervezéssel, adatok elemzésével, a hatékonyság növelésével kell foglalkoznia.

A termelékenységet a jövőben véleményem szerint alapvetően a tudás fogja húzni, hiszen ne felejtjük el, hogy a gépek, technológiák üzemeltetéséhez speciális szaktudásra van szükség, ahogyan a tervezéshez, elemzésekhez is. A tudás mellett az infokommunikációs technológiák fejlődése lesz a termelékenység növekedésének másik fontos húzóereje, ennek a jelei már ma is láthatóak. Felfoghatatlan különbségek vannak például egy kézzel művelt és a modern értelemben vett szántóterület hozamai között, és ezek a különbségek csak nőni fognak. A vegyszerek és a gépesítés ma már egyre kevésbé húznak termelékenységet, legalábbis a fejlett országok mezőgazdaságában, ott nem ezek a tényezők lesznek a termelékenység motorjai, de a fejlődő országokban még lehetnek! Nyilvánvalóan más tényezőkre kell fókuszálnia a fejlődéshez egy elmaradott agráriummal rendelkező országnak vagy egy modern értelemben fejlett mezőgazdasággal rendelkező országnak.

T. L.: *Ennek a fejlődésnek komoly humánerőforrás követelményei vannak. Milyen képességeket és tudást vár el ez a technológia a jövő agronómusától és agrárközgazdászától? Erre a váltásra a humánerőforrás szempontjából fel van-e készülve az európai, illetve a magyar mezőgazdaság? Ez nagy terhet ró az*

agrárfelsőoktatásra is, ami világszerte a figyelem középpontjában áll. Tanszékvezetőként hogy látja, mi a fő követelmény most az agrárfelsőoktatás felé?

J. A.: Valóban, a szaktudásnak kiemelt szerepe és jelentősége lesz a jövőben is. A jövő agrárközgazdászának nem elég tisztában lennie a piacok működésével és az agrárgazdaságtan alapjaival, képesnek kell lennie az összefüggések meglátására és egyfajta mediátorként a pénzügy, számvitel, marketing, agronómia és egyéb vállalati területek közötti információk egyeztetésére. Egy jó agrárközgazdász mellett, hogy szilárd szakmai alapokkal rendelkezik, képes az egyes funkcionális területek kollégáival is szót érteni, az ő „nyelvüket” is beszélni. Egyszerre kell elméletileg felkészültnek és gyakorlatiasnak is lennie, a vállalatokat nem érdeklik a „szobakutatók”, „az elméleti szakemberek”, ők profit reményében várnak szakmai tanácsokat. Emellett ugyanakkor fontosnak tartom, hogy a hagyományos értelemben vett kutatásokban is vegyen részt egy agrárközgazdász, hogy képezze magát és szakmailag hiteles legyen.

Jó kérdés, hogy mennyire vagyunk erre felkészülve Európában, illetve Magyarországon. 2006 óta létezik a vidékfejlesztési agrármérnök alap- és mesterszak, amelynek alapkoncepciója éppen az volt, hogy olyan szakembereket képezzünk, akik mind az agrárgazdaságtan, mind az agronómia területeit jól ismerik és képesek a két szakterület közötti hidat megépíteni. Ez a szak éppen idéntől szűnik meg egyébként itt nálunk, a Corvinuson, nem váltotta be igazán a hozzá fűzött reményeket. Alapvető dilemma, hogy egy szakterület tudásában mélyüljünk el, vagy sok szakterület ismereteit tanítsuk felszínesen, én az előbbi híve vagyok egyébként.

Évek óta hallom, látom tanszékvezetőként, hogy a hazai agrárvállalatok nagyon panaszkodnak arról, hogy egyszerűen nem találnak megfelelően képzett munkaerőt, sem agrárközgazdászt, sem agronómust. Bízom benne, hogy a hazai agrár-felsőoktatás jelenleg zajló átalakulása választ ad majd erre a problémára új szakok, képzések indításával. Ha bármilyen fórumon felvetem, hogy nagy szükség lenne a hagyományos agronómus és agrárközgazdász képzések visszaállítására, mindig megkapom, hogy régies vagyok, a múltban élek, ez ma már nem divat – kíváncsi vagyok ugyanakkor, vajon a manapság divatosnak mondott képzésekből kilépő diplomások hozzá tudnak-e majd érdemben járulni a fentebb említett kihívásokhoz, 9-10 milliárd ember tápanyagdús ételmezéséhez és hazai célként a magyar mezőgazdaság felvirágoztatásához.

T. L.: A technológiai ugrás tekintetében hol áll az európai mezőgazdaság a világban? Le vagyunk-e maradva az amerikai, esetleg a kínai vagy más ázsiai országokhoz képest? Mi a fő előnye és mi a hátránya az európai mezőgazdaságnak a többi kontinenshez képest? A projektnek is hangsúlyos eleme a nemzetközi, Európán kívüli együttműködés. Hogyan lehet a tudástranszfert erősíteni a mezőgazdaságban?

J. A.: Van egy mondás, miszerint az amerikai farmerek azért szeretnek Európába jönni, hogy lássák, nagyszüleik milyen technológiákkal gazdálkodtak. Ha nem is ennyire vészes a helyzet, sok különbség van az amerikai és az európai mezőgazdaság között. Ennek egy része történelmi adottság – Európában például az átlagos üzemméret 15 hektár, az USA-ban 400 hektár. Ebből rögtön következik, hogy egy kisebb európai gazda nyilvánvalóan nem tudja megengedni magának azokat a technológiákat, amiket egy amerikai nagyobb farmer. Nem lesz méretgazdaságos, nem hozza vissza a befektetés árát (vagy csak nagyon lassan) egy drága technológia. Amerikában egyébként a kutatás-fejlesztés helyzete is más, amelyet talán jól érzékeltet a példa, hogy ott sokszor egyetlenek hoznak létre technológiákat vagy segítenek az implementációban, másfajta szaktudás és vállalati kapcsolat van ott jelen.

Az európai mezőgazdaság ugyanakkor megkerülhetetlen tényező a világon, talán a legszínesebbnek mondható, a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek rendkívül széles palettáját állítja elő. Ki ne ismerné

például a pármái sonkát, a Bordeaux-i borokat, a belga csokoládékat vagy éppen a magyar szalámikat? Az európai mezőgazdaság egyértelmű erőssége a világon legmagasabb szintű élelmiszerminőségi szabványok bevezetése, illetve szintén erőssége például a földrajzi árujelzők, az eredetvédett termékek kezelése. Ezzel összefüggésben egy átlagos európai fogyasztó sokkal inkább keresi a speciális körülmények között előállított, magas minőségű, esetleg organikus élelmiszereket, amelyek ráadásul fenntartható gazdálkodásból származnak, mint egy átlagos amerikai fogyasztó.

Valóban, a projekt egyik hangsúlyos eleme a tudástranszfer. Úgy gondolom, már önmagában a projekt léte és az egyes partnerek aktív együttműködése segíti a tudástranszfert, hiszen a konkrét produktumokon kívül szemlélet- és tapasztalatcsere is zajlik. A cél az lenne, hogy egymás adottságainak és lehetőségeinek megismerésével, jobb megértésével olyan kereskedelmi kapcsolatok létesüljenek vagy alakuljanak át, amelyek segítik mind az európai, mind a harmadik országok fenntartható fejlesztési céljainak a teljesülését. A kereskedelem révén fenntarthatóbbá válhat a világ – ez a projekt markáns üzenete.

T. L.: Végül egy személyes kérdés. A nyertes pályázat jelentős elismerés az egyetem Agrobiznisz Tanszéke felé is, ami jelentős múltra tekint vissza. A tanszék hagyományai, eddigi eredményei milyen szerepet játszottak a pályázat megírásában?

J. A.: A BCE egyik legrégebbi tanszéke a korábban Agrárközgazdasági és Vidékfejlesztési, ma Agrobiznisz Tanszék. Itt már az 1960-as években is agrárközgazdász-képzés folyt komoly vállalati kapcsolati háttérrel és nem utolsósorban rendkívül nagy kutatási hagyományokkal. A tanszék életében mindig hangsúlyos szerepet töltöttek be a kutatások és a nemzetközi kapcsolatok, amelynek alapjait Csáki Csaba rakta le. A tanszék számos nemzetközi kutatási projektben vett már részt eddig is és hagyományosan erős kutatási potenciállal rendelkezik. Ezek a kapcsolatok a tanszéken lezajló generációváltás miatt részben átalakultak, de a hagyományokat a fiatalabb generáció is igyekszik fenntartani, aminek egy nagy elismerése ez a Magyarországon is egyedülálló, konzorciumvezetőként elnyert H2020 projekt. A pályázat megírásában és elnyerésében rendkívül nagy szerepet kaptak a tanszék nemzetközi kapcsolatai és azok a kutatási irányok és teljesítmények, amelyek alapján kollégáinkat nemzetközileg is elismerik.

Trautmann László¹: Köszönöm szépen a beszélgetést!

¹ egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem
DOI: 10.14267/RETP2021.01.06